

Wiad. Mat. 55 (1) 2019, 29–32
© 2019 Polskie Towarzystwo Matematyczne



Krzysztof Ciesielski (Kraków)

Zarys historii Nagród Głównych PTM

Pierwsze Walne Zgromadzenie Polskiego Towarzystwa Matematycznego po II wojnie światowej odbyło się 5 maja 1946 roku. Wśród decyzji, które wówczas podjęto, było między innymi zobowiązanie Zarządu Głównego PTM do utworzenia nagród za, jak czytamy w pierwszym powojennym numerze *Wiadomości Matematycznych*, „twórcze osiągnięcia w matematyce”. Wkrótce potem, również w 1946 roku, specjalnie zwołane nadzwyczajne Walne Zgromadzenie uchwaliło regulamin tych nagród. Zdecydowano wtedy o przyznawaniu corocznie trzech nagród, które nosiły imiona zmarłych w latach 1942–1945 znakomitych matematyków, byłych prezesów PTM – Stefana Banacha, Stefana Mazurkiewicza i Stanisława Zaremby. Jak pisze Tadeusz Iwiński w książce [2], regulamin stanowił, że nagrody miały być równorzędne, przyznawane członkom PTM zamieszkającym w Polsce za prace wnoszące do nauki nowe, wartościowe wyniki i ogłoszone drukiem w określonym terminie. Regulamin nagród ulegał systematycznym modyfikacjom; w szczególności, dość szybko zrezygnowano z nagradzania wyłącznie członków PTM. Jury początkowo składało się z prezesa i wiceprezesów PTM, co wkrótce potem uległo zmianie – w skład jury wchodził prezes lub wiceprezes oraz sześć osób wybieranych przez Walne Zgromadzenie na okres kadencji władz Towarzystwa. W 1961 roku zwiększono liczbę wybieranych jurorów do dziewięciu (zob. [5]). Najbardziej chyba istotny paragraf (piąty) przeformułowano wówczas do postaci: „[n]agrody przyznawane będą za prace, zespoły prac lub książki wnoszące do nauki istotnie nowe, wartościowe wyniki ogłoszone drukiem w kraju lub za granicą”.

Po kilkunastu latach od utworzenia nagrody te (dla odróżnienia od utworzonych w 1955 roku nagród dla młodych matematyków), zaczęto nazywać

„wielkimi”, która to nazwa po pewnym czasie nabrała oficjalnego charakteru. Nagrody miały formę pieniężną. Na przykład, w 1959 roku laureat otrzymywał 5000 złotych (składka członkowska PTM wynosiła wówczas 20 złotych). Wysokość nagrody na rok następny została podwyższona przez Walne Zgromadzenie PTM do 10 000 złotych (a wysokość składki do 50 złotych, zob. protokół [4]).

W 1971 roku utworzono czwartą „wielką” nagrodę, noszącą imię zmarłego w 1969 roku Wacława Sierpińskiego. W tym samym okresie zdecydowano o utworzeniu „nagród PTM z zakresu zastosowań matematyki”. Nagrody za osiągnięcia z matematyki stosowanej zostały sfinansowane przez Komitet Nauki i Techniki (organ administracji państwowej odpowiadający ministerstwu). Nagrody te były tej samej rangi, co nagrody Banacha, Mazurkiewicza, Sierpińskiego i Zaremby, i na takiej samej zasadzie powoływano dziesięcioosobowe jury. W protokole z Walnego Zgromadzenia w dniu 15 maja 1971 roku (zob. [6]) czytamy: „[w] związku z tym, że nagrody będą przyznawane przez instytucje państwowe i społeczne, po dyskusji ustalono, że nagrody będą przyznawane pod egidą PTM, natomiast w dyplomach i innych dokumentach można będzie wskazać fundatora” – dotyczyło to wszystkich „wielkich” nagród. W 1973 roku funkcję Komitetu Nauki i Techniki przejęło nowo utworzone Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, które przez pewien czas kontynuowało finansowanie nagród. Jak się jednak okazało, sprawa z pozyskiwaniem środków na te cele nie była prosta – Ministerstwo sponsorowało nagrody za wyniki z matematyki stosowanej jedynie do 1975 roku, a pozostałe nagrody, tak jak poprzednio, były finansowane przez PTM.

Kolejną modyfikacją było dołączenie do czwórki patronów wielkich nagród zmarłego w 1972 roku Tadeusza Ważewskiego oraz Zygmunta Janiszewskiego. Nie znaczy to jednak wcale, że liczba laureatów w danym roku zwiększyła się do sześciu. Najczęściej były przyznawane trzy lub cztery nagrody, nazwane imionami wybranych spośród sześciu nazwisk (nieraz związanymi z dziedziną badań nagrodzonego matematyka).

Następna nagroda tej samej rangi została utworzona przez Walne Zgromadzenie PTM w 1978 roku. Zdecydowano wtedy ustanowić Nagrodę im. Samuela Dicksteina (zob. [1, 7]) za „działalność w zakresie szeroko rozumianej kultury matematycznej” obejmującej m.in. historię, filozofię, dydaktykę oraz popularyzację matematyki. Zaznaczono, że nagroda byłaby przyznawana „tylko w takim roku, w którym byłby kandydat gwarantujący utrzymanie jej wysokiej rangi”. W uchwale Walnego Zgromadzenia użyty został termin „wielka nagroda”. Wówczas też, po czteroletniej przerwie, powrócono do przyznawania nagród za zastosowania matematyki i nadano im imiona Witolda Pogorzelskiego i Hugona

Steinhaus. Dziesięcioosobowe jury dla nagród Dicksteina, Pogorzelskiego i Steinhausa było wspólne.

Zdarzało się, że tak nagroda Dicksteina, jak i Pogorzelskiego czy Steinhausa za dany rok nie była przyznawana. Z kolei, począwszy od 1991 roku, jury nagród Banacha, Janiszewskiego, Mazurkiewicza, Sierpińskiego, Ważewskiego i Zaremby corocznie przyznawało co najwyżej dwie nagrody. W regulaminie przez ponad dwadzieścia lat dokonywano jedynie nieznacznych zmian. W 1974 roku przesunięto terminy wyborów jury – dotychczas wybierano je wraz z nowymi władzami PTM, a począwszy od 1976 roku są one powoływane w roku kolejnym – na okresy tej samej długości, co czas kadencji władz. Z kolei w 1987 roku zdecydowano, że do nagród mogą kandydować również matematycy nie będący obywatelami polskimi, ale stale zamieszkali w Polsce.

Poważniejszych korekt w regulaminie dokonało Walne Zgromadzenie PTM w Częstochowie 30 czerwca 2008 roku. Wówczas oficjalnie nazwę „wielka” zastąpiła nazwa „główna” (zresztą to określenie czasami występowało w sprawozdaniach we wcześniejszych latach). Zdecydowano o ustanowieniu jednego patrona do każdej z trzech nagród. I tak nagroda główna za osiągnięcia w dziedzinie badań matematycznych nosi obecnie imię Banacha, nagroda główna za osiągnięcia w dziedzinie edukacji matematycznej, popularyzacji i historii matematyki – Dicksteina, a nagroda główna za osiągnięcia w dziedzinie zastosowań matematyki – Steinhausa. Jury nagród Steinhausa i Dicksteina zostały rozdzielone i stały się pięcioosobowe. Jury nagrody Banacha pozostało dziesięcioosobowe. Uchwalono, że wszyscy członkowie jury będą wybierani przez Walne Zgromadzenie PTM (nie ma zatem „z definicji” w jury prezesa lub wiceprezesa, choć oczywiście mogą oni zostać jurorami).

Od 2008 roku nagrody Dicksteina i Steinhausa przyznawano wymiennie, co drugi rok – za lata nieparzyste nagrodę Steinhausa, za lata parzyste nagrodę Dicksteina. Ta zasada uległa zmianie po niespełna dziesięciu latach – od 2016 roku wnioski o przyznanie nagrody Steinhausa przyjmowane są corocznie. W 2008 roku nastąpiła jeszcze jedna modyfikacja. Kwoty, którymi honorowano laureatów nagród głównych, były niewielkie i w miarę upływu lat coraz bardziej nie licowały z rangą nagrody. Zdecydowano zatem, że osoby nagrodzone otrzymywać będą pamiątkową statuetkę. Nie zrezygnowano z możliwości finansowego honorowania laureatów – regulamin mówi, że nagrody główne „mogą mieć formę pieniężną lub statuetki”, obecnie jednak jest to wyłącznie możliwość. Statuetki są wspianiałą pamiątką dla wyróżnionych osób – niektóre osoby nagrodzone przed 2008 rokiem też je dla siebie, za pośrednictwem PTM, zamówiły.

Dodać należy, że obecnie laureaci nagród głównych są dodatkowo honorowani zaproszeniem do wygłoszenia wykładu na Zjeździe PTM, na którym nagroda jest im wręczana.

Wiadomości Matematyczne od tomu 43 począwszy prezentują w rubryce *Laureaci nagród* sylwetki i dokonania nagrodzonych matematyków. Jako pierwsze zostały przedstawione osoby, które otrzymały nagrody za rok 2006.

W tym numerze *Wiadomości Matematycznych* zamieszczamy listę laureatów nagród głównych za lata 1946–2008.

Bibliografia

- [1] R. Duda, *Przemówienie na Walnym Zgromadzeniu PTM w Poznaniu 8 czerwca 1978 r.*, Wiad. Mat. 22 (1980), nr 2, 296–302.
- [2] T. Iwiński, *Ponad pół wieku działalności matematyków polskich. Zarys historii Polskiego Towarzystwa Matematycznego 1919–1973*, PWN, Warszawa 1975.
- [3] *Kronika*, Wiad. Mat. 1 (1955), nr 1, 146–149.
- [4] *Protokół z Walnego Zgromadzenia Polskiego Towarzystwa Matematycznego w dniu 30 maja 1959 r.*, Wiad. Mat. 5 (1962), 121–126.
- [5] *Protokół z Walnego Zgromadzenia Polskiego Towarzystwa Matematycznego w dniu 21 kwietnia 1961 r.*, Wiad. Mat. 4 (1960), nr 1, 103–111.
- [6] *Skrót protokołu z Walnego Zgromadzenia PTM w dniu 15 maja 1971 r. w Kamiennym Potoku koło Sopotu*, Wiad. Mat. 15 (1972), 113–116.
- [7] *Wniosek przyjęty przez Walne Zgromadzenie PTM w Poznaniu dnia 8 czerwca 1978 r.*, Wiad. Mat. 22 (1980), nr 2, 302.

Krzysztof Ciesielski
Uniwersytet Jagielloński
Instytut Matematyki
krzysztof.ciesielski@im.uj.edu.pl